

NOTI DWAR
IS-SUPERSTIZZJONI TAT-

TBAĦĦIR

KIF MIĠBURA MINN
FOMM IL-POPLU

Guido Lanfranco

F'din il-kitba mhux il-ħsieb tiegħi li niddiskuti l-istorja tas-superstizzjoni tat-tbaħħir fil-gżejjer tagħna imma biss biex nuri x'qaluli għadd ta' Maltin dwar dan is-sugġett. Mis-sena 1993 sal-1995, minbarra snin oħrajn, waqt il-partecipazzjoni tiegħi fi programmi fuq ir-radju RTK (minbarra radjijiet oħra) dwar drawwiet u tradizzjonijiet Maltin, bdejt norjenta s-sugġett b'mod li nħajjar lis-semmiegħa anzjani jew lill-uliedhom biex, permezz tal-*phone-ins*, jitkellmu fuq l-esperjenzi personali tagħhom. Kien hemm għadd kbir li wiegħbu fuq kull sugġett u, għalkemm mhux dejjem kien possibbli, rrekordjajt hafna minn dak li qalu. Kien hemm ukoll min ipprefera jiktibli ittra. Hawn qed nuri biss direttament mehuda mit-traskrizzjonijiet tar-*recordings* li jittrattaw dwar is-superstizzjoni tat-tbaħħir. Inħalli f'idejkom biex tosservaw il-varjanti f'dak li kienu jgħidu u jagħmlu niesna li jirrifletti s-sitwazzjoni f'Malta u Għawdex fl-ewwel nofs tas-seklu għoxrin.

* "Biex tbaħħar kienet issib għatu tal-landa tal-gallettini. Kienet tpoġġi fih weraq taż-

zebbuġ, melh . . . Il-melħ għall-ghajn . . . u tghid: 'San Barnabaw, l-ghajn ħażina tmur minn hawn.' Iddur ukoll sa taħt is-sodda . . . F'Sibt il-Glorja . . . Ukoll fuq ras it-tfal u sat-taraġ tal-bejt; tibda minn fuq għal isfel." (Mara, 25-V-1993)

* "Għat-tbaħħir, in-nanna tiegħi (kieku issa għandha qrib 90 sena) kienet issib il-weraq taż-zebbuġ niexef ġo tagen ħażin u tbaħħar kull nhar ta' Ħamis. Iddur kull erba' rkejjen tal-kmamar. Warajha t-tfal jgħidu l-Kredu, u hi tghid: 'San Pawl ta' Ruma, jekk hawn l-ghajn reġġagħha lura.' L-irmied kienu jiġbruh ġo karta u jarmuh f'salib it-toroq. Meta kien idum ma jaqbad iż-zebbuġ kienet tghid: 'Mela veru hawn l-ghajn ħażina fid-dar!'." (Mrs. Bonavia, *Fgura, min Ħal Tarxien* 25-V-93)

* "Għal xi waħda marida jew sfortunata kienu jgħidu: 'Ara kif instehtet din! Xi ħadd sehethal!' U jbaħħru bi ftit weraq taż-zebbuġ, ftit xema' tat-tniebri u seba' melħiet u jgħidu t-talb. Jidhlu seba' darbiet fil-kamra jew fejn tkun, taħt is-sodod, madwar dak li jkun. Hi stess m'ilhiex li marret biex tbaħħar lil waħda għax ġiet għaliha biex tbaħħrilha għax qalet li mishuta, anki tghaddi minn quddiemha persuna, sehtitha u għajnthi. Tidhol u toħroġ seba' darbiet, u titlob, Missierna u Hobżna, Sliema u Qaddisa u Glorja, kull darba, u tghid: 'F'għieh San Pietru Pawl ta' Ruma, Jekk għandek xi għajn ta' xi għejra ta' xi mibgheda terġa' lura; F'għieh San Barnabaw jekk hawn ix-xjaten oħroġhom barra minn hawn.'." (Mara mill-Mosta, 25-V-1993)

* "Meta kien ikollha xi dubju f'xi haġa kienet tbaħħar. Ukoll

nhar ta' Ħamis meta kienet iddoqq il-qanpiena f'xis-sebgha ta' filghaxija. Wara li kienet tixhet il-melħ kienet tghid: 'San Barnabaw, keċċi t-tentazzjoni minn hawn'. U missierna, Avemarija u Glorja. Kienet tbaħħar bit-taġen fuq ras kulhadd, u titfa' l-melħ. Meta jibda jaqbez il-melħ jgħidu: 'Harget l-ghajn!'. Ibaħħru minn ġewwa għall-bieb ta' barra; ukoll kienu jħalltu ix-xemgħa tat-tniebri." (Mara, 25-V-1993, *kienet tghix man-nanna.*)

* Għallmithielha mara oħra ta' tmenin sena xi tletin sena ilu. "San Barnabaw, dahħal l-ghajn tajba u oħroġ il-ħażina minn hawn.!" (Mara, 1-VI-93)

* "Kien hawn waħda, l-Ħamis kienet dejjem tbaħħar id-dar; is-sena kollha." (Mara, *Qala, Għawdex* 16-II-94)

* "Il-Ħamis dori hawnhekk kulhadd ibahħar ġo turtiera, jahraq iż-zebbuġ milli jagħtu Ħadd iż-Żebbuġ . . . Kulhadd ibahħar. Niftakar jien anki ommi, Alla jaħfrilha, u missieri. Kellna kantina jraqqad il-bhejjem ġo fiha. Kienet tinzel bil-duk u tbaħħar u tghid xi hoġa wkoll kienet. Nhor ta' Ħamis biss; Is-sena kollha. (Karmenu Spiteri, *Żejtun, aktar minn 80 sena* 16-II-1994)

* "Niftakar liz-zija kienet toqgħod tistenna proprju li tghaddi l-istawa ta' Kristu Rxox. Malli tghaddi minn quddiem il-bieb tad-dar iz-zija kienet taqbad tbaħħar. Ezatt, tistenna l-istatwa tghaddi minn quddiem id-dar. Kellha tagen qadim. Titfa ż-zebbuġ, taħarqu u tbaħħar. Kint għadni tifel; però kienet tghid it-talb." (Raġel, *Ħal Qormi*, 23-II-1994)

* "Ommi kienet tbaħħar f'Sibt il-Glorja filgħodu. Żebbuġ ġo xi landa tal-kunserva, iddawwar it-tfal magħha. Id-dar kollha, fuq u isfel u fost it-talb tghid: 'Jekk hawn xi għajn ħażina toħroġ; Sinjur, berkilna din id-dar li ngħixu fiha'. Wara l-bieb iżzomm ferġha; Fil-basket li toħroġ bih thobb iżzomm xi biċċa zebbuġa. Jekk tiltaqa' ma' xi hadd f'xi gwaj jew ma jiflaħx kienet tagħtih werqa zebbuġa. Lit-tifla ż-żghira kienet tagħmliha werqa zebbuġa mal-pram jew puxċer, għax imbierka. Qabel kien idur is-sagristan mat-toroq u jagħtik weraq taż-żebbuġ kemm trid f'Hadd il-Palm kif il-kappillan ibierku fuq iz-zuntier, u jtuħ xi haġa." (Mara, *Hamrun*, 23-III-1994)

* Ommi kienet tbaħħar id-dar fil-mota tal-Ħamis, wara l-Ave Marija filgħaxija, bħala tifikira tat-twaqqif tal-Ewkarestija; għadha tindaqq f'xi postijiet. Ommna kienet tghidilna: 'Kulhadd jieqaf f'xi jkun jagħmel'. Fil-mota tal-Ħamis. Noqogħdu għarr-kobbtejna. Kellha taġen lest bil-weraq taż-żebbuġ ta' Hadd il-Palm u tbaħħar id-dar u fuq ras kull wiehed minna. Kienet tagħmel forma ta' Salib bit-taġen u tghidilna ngħidu Kredu waqt li tberikhom. Kienet tghid li meta ż-żebbuġ idum ma jieħu n-nar kien sinjal li se jiġi xi gwaj fuq id-dar. Kienet ukoll tbaħħar kontra l-għajn." (Ragel, 23-III-1994)

* "Fuq l-arkova (*) . . . Lill-għarusa l-ġdida kienu jgħidulha: 'Ddaħħal lil hadd f'dik il-kamra! Mghandu jaraha hadd, lanqas l-istess membri tal-familja jekk ma jkunux il-ġenituri jew innanniet!' Għax l-arkova (*) kienet tkun kamra bil-ħnejja fejn kien hemm biss is-sodda u kien

hemm purtiera kbira. Ma kien jidhol hadd fiha dik, anzi jekk xi hadd għal xi raġuni jew oħra jidhol kienet tghidlek: 'Ara li tbaħħarha!', jekk ikunu barranin." (Mara, *Raħal Ġdid*, 23-XI-94) (*) *Trid tghid alkova.*

* "Ommi kienet tagħmel iż-żebbuġ niexef fuq taġen, taħarqu u ddu il-kmamar kollha f'Sibt il-Glorja filgħodu." (Mara, *Tas-Sliema*, 15-II-1995)

* "Talba għal waqt it-tbaħħir: 'Żebbuġ imbierak, zebbuġ għażiż, zebbuġ tad-devozzjoni, keċċi kull għajn ta' ferħ, ta' għira, ta' tentazzjoni' Għal tliet darbiet; Kredu." (Anna *Psaila*, *Qormi*, ittra 17-III-1995)

* "Jien għadni nbaħħar f'Sibt il-Glorja u ngħid: 'Baħħar baħħarni mix-xitan ostorni'. U tghid il-Missierna. 'Għammar inti Ġesù ma' Marija u San Ġużep', 'Skansana mid-deni', u hekk, u tghid il-Paternoster. Kull kamra kienet tagħmel; taħt is-sodda, kullimkien. Iż-żebbuġ taħarqu u, kif jagħmel id-duħħan u jintefa, . . . hekk, tibda tbaħħar. Ikollu fwieħa qisha ta' ġenna, ngħidilha jienna. Għat-tbaħħir ġieli jixtu ponn melħ għall-għajn, jew ras ta' tewma. Għall-għajn ommi kienet taħraq sew ras tewm, tixtilha ponn melħ u tbaħħar biha biex tmur l-għajn. Mhux maż-żebbuġ, għax dik (*jagħmluha*) meta jkun hemm suspett li dahlet l-għajn." (Mara, *Valletta*, 15-III-1995)

* "It-talba tat-tbaħħir kienet hekk. L-ewwel trodd is-salib mbagħad tghid: 'Sant'Anna u San Mikiel ġejjin mill-art ta' Betlem. Il-Madonna timxi u tbierek u tiltaqa' ma' San Mikiel u qattlu: 'San Mikiel, fejn sejjer?' Qallha sejjer inbaħħar dik il-għajn u kreatura. U qattlu 'Fittex mur qabel ma jinqata' ż-

żebbuġ mill-ġnien.' Dik il-għajn li ratek, dik il-għajn li ferħet bik, jinqata' d-diskors minn fommha u hadd aktar ma jsemmik. Jekk hi għajn toħroġ 'l-barra, jekk mill-ferħ hi terġa' lura' Mbagħad tghid tliet Avemarijiet, Glorja Patri għal tliet darbiet b'devozzjoni kbira. It-tbaħħir għadu jsir ħafna u, jekk ikun hemm mara jkollha tarbija jidhrilha li se timrad xi f'it, tbaħħar." (Lawrence *Camilleri*, *Xewkija*, 15-III-1995)

* "Jien kelli l-mamà tiegħi, bħalha kien hawn ħafna, nhar ta' Ħamis kienet tbaħħar mad-dar kollha. Kienet iddoqq dik il-mota nhar ta' Ħamis. Kienet titfa' ż-żebbuġ u x-xemgħa safra tat-triebri; dik kienu jagħtuħielna meta jiġi jbierek l-arċipriet. Però, meta jidhru f'xi affarijiet, jiġu fid-dubju, tfal mhux sewwa, jiġi xi hadd fid-dar, kienet tbaħħar, għax kienet temmen fih. U kienet tghid talba fl-aħħar: 'San Pietru ta' Ruma, jekk hi ferħa waqqafha, jekk hi għajn reggagħha lura.' U tghid xi Avemarijiet; meta taħseb li hemm għajn kienet tghid dik. Ukoll, kellna l-fniek zghar. Missieri kien jifraħ ħafna bl-affarijiet; jibda d-dmugh niezel minn għajnejh. Allura, qabel jara l-haġa li se jifraħ biha kien jgħid 'l ommi: 'Baħħarha!' għax kien jibza' li jgħajjinha l-haġa, anke meta kien ikollna t-tfal zghar." (Mara, *Nadur*, 15-III-1995)

* "Meta kienet iddoqq il-Glorja ta' nhar ta' Sibt kienu jkunu lesti biż-żebbuġ tas-sena ta' qabel. Kienu jaharquh u jbaħħru d-dar bih." (Doris *Dimech*, *Floriana*, 29-III-1995)

* "Niftakar 'l ommi, Sibt il-Għid, malli jibdeu il-qniepen fi-għaxra ta' filgħodu, tal-Kattidral u ta' San Ġorġ, kienet tibda

tbahhar." (Mara, Rabat Ghawdex, 29411-1995)

"F'Sibt il-Glorja. Alla jahfrilha, ommi, kienet tiehu l-weraq ta - ebbu u taharqu, niftakarha, fxi ta en qadim, induru maghha u nghidu xi Kredu u talb hekk. O ta en qadim jew ghatu ta' landa. Konna nghidu xi orazzjoni insomma. Kienet tibda minn isfel u nitilghu t-tara ." (Mara, 12-IV-1995)

* "Biex inba har jien niftah il-bieb ta' barra u niftah il-bieb tat-bitha biex nghid jekk ikun hemm xi a a tohro . Kienet ti ini wahda xiha tbahharli u fkull kantuniera tal-kmamar, kienet ta raq i - ebbu . Hekk." (Mary Zammit, Santa Venera, anzjana, 12-IV-1995)

"Ghandi 71 sena, marna tieghi kienet tbahhar u jiena bqajt bis-sistema li nbahhar sa Hum, li nghid: 'San Pawl ta' Ruma, jekk hawn xi ghajn re ag ha lura.' Mbaghad l-irmied konna no or uh fsalib it-toroq. Issa, minflok fsalib it-toroq, l-irmied narmuh fil-nien. Kienet tbahhar taht is-sodod. Tibda minn fuq, tasal sal-bieb ta' barra u tghid: 'San Pawl ta' Ruma jekk hawn xi ghajn re ag ha lura.' (Mara, ammn 124V-1995)

* "In-nanna kienet tghid li meta tbahhar kienet tghid il-Kredu; dejjem hekk nafha." (Mara, 12-IV-1995)

* "Zijuwi kien qassis, mien il-gwerra li ghaddiet. Meta kont qed inbahhar haduli taht il-vit u tfihuli!" (Mara, Birkirkara, 12-IV-1995)

Nota: Din il- abra dwar Is-superstizzjoni tat-tbahhtr, qieghda biss blex turi aspezz

mill-kultura taghna ghal skopijiet ta' studju u bl-ebda mod ma tfigher tijlen qed naqbel ma dak ti ntqaljew qed ninkura lh.

© Guido Lanfranco

APPREZZAMENT

ALFRED FENECH

Fl-22 ta' Marzu, 2009 hallena s-Sur Alfred Fenech li kien il-membri tal-Ghaqda tal-Folklor sa mis-snin tmenin. Kien ielett membru tal-Kumitat fl-1983. Is-Segretarja dak i - mien kienet Ms. Jessie Grech u, meta din i ew et u rri enjat mill-kumitat fl-1986, Alfred Fenech lahaq Segretarju minflokha. Dam Segretarju sal-2002, meta sfortunatament kellu jirre enja minhabba problemi ta' sahha. F'Marzu 2006 Alfred Fenech re a' dahal fil-Kumitat u fl-2008 inhatar Vi l-President

Is-Sur Fenech kien i hobb hafna l-folklor u oggetti asso jati mal-hajja tal-imghoddi, u kellu kotlezzjoni generali kbira li fiha kellu wkoll dak li hu folkloristiku. Kien jipparte ipa fid-diversi wirjtet u har iet li kienet taghmel l-Ghaqda tal-Folklor u kien jurf nteress f kulma naghmlu. Kien ingarigat mill-Hobb/es Society ibba ata l-amrun ghal snin kbar, kollu nteress u he a.

L-Ghaqda tllfet habib kbir li fforma parti mportanti mill-istorja taghha. Ahna nibqghu nahsbu flh fit-talb taghna u nestendu l-kondoljanzi taghna lill-familja tieghu. RIP

Guido Lanfranco

APPREZZAMENT

ALFRED

F E N E C H

Kien il-Viéi-President tal-Ghaqda tal-Folklor; miet fit-22 ta' Marzu, 2009 wara marda qasira. Kellu 74 sena. Fit-12 ta' Mejju l-Kumitat tal-Ghaqda ghamillu quddiesa ghal ruhu fil-kappella tal-Isptar Santa Katerina, H'Attard, u l-kumitat attenda flimkien ma' hafna membri tal-familja tieghu.

Alfred tweled il- amrun, u kien bniedem habrieki u attiv hafna. Kien ilu hafna fl-Ghaqda tal-Folklor u minn dejjem wera nteress, mhux biss fil-folklor imma fkull a a Maltija. Kien Patrijott. Barra li kien membru tal-Ghaqda taghna, kien membru attiv ta' hafna ghaqdiet ohra tal-kultura, spe jalment tal-Hobbies Society. Kellu kollezzjoni vasta ta' affarijiet ta' folklor, u meta kien jie u sehem fxi wirja bl-affarijiet tal-kollezzjoni tieghu tal-folklor dejjem kien isemmi l-Ghaqda tal-Folklor.

Tfifna membru li kien erudit u habrieki, u li kien i hobb tabilhaqq iil arttwelidu. Kien ja dem fi - ivil mal-Gvem, u kien irtirat.

Naghtu l-ghomor lil martu Grace, u HI uliedu u l-familja tieghu kollha, u l-qraba.

Niftakru fth, u fix-xoghol fejjiedi li g amel u nitolbu g al ruhu.

RIP

AD.